

ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ОСНОВ ПРОФЕСІЙНОЇ МОДЕЛІ ПОВЕДІНКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Чеботарьова І. В. Філософський аспект формування духовно-моральних основ професійної моделі поведінки майбутнього фахівця.

У статті здійснено аналіз думок видатних філософів щодо проблеми моральності людини та важливості її формування в молодого покоління. Доведено, що моральність є основою та регулятором учинків людини, а також умовою гідної професійної поведінки.

Ключові слова: фахівець, поведінка, доброчесність, моральність, духовно-моральні основи.

Чеботарева И. В. Философский аспект формирования духовно-моральных основ профессиональной модели поведения будущего специалиста.

В статье представлен анализ суждений известных философов относительно проблемы нравственности человека и важности ее формирования у молодого поколения. Доказано, что нравственность является основой и регулятором поступков человека, а также условием достойного профессионального поведения.

Ключевые слова: специалист, поведение, добродетель, нравственность, духовно-нравственные основы.

Chebotariova I. V. The philosophical aspect of formation of moral and spiritual basis of professional behavioral pattern of a future specialist.

The article deals with the analysis of famous philosophers' thoughts on the problem of person's morality and the importance of its formation in the young generation. It has been proved that the morality is a basis and the regulator of person's deeds, and it is also the condition of lofty professional behaviour.

Key words: specialist, behavior, virtue, morality, moral and spiritual basis.

«Дух» комерціалізації, споживання, що має вияв практично у всіх галузях людського буття, не міг не позначитись на самій людині, на її системі цінностей, поведінці, як у повсякденному житті, так і в професійній діяльності. У пошуках задоволення матеріальних потреб відбуваються катастрофічні зміни духовного світу людини, що зумовлюють деформацію її поведінки. У період нестабільності та кризових явищ чітко простежується розмивання чітких меж між добром і злом, між моральністю й аморальністю. Ті цінності, що склалися століттями та були стабільними протягом розвитку багатьох поколінь, не давали молоді ухилитися від шляху гармонійного розвитку. Нині ж вони знають трансформацій. Велика «армія» молодих фахівців спрямовує свої зусилля не на професійний розвиток, а на досягнення «успіху» за будь-яку ціну. Те, що ми бачимо в аспекті моральної деградації, є тривожним сигналом, і не реагувати на це рівнозначно втраті в людині того, що відрізняє її від тварини. Задля порятунку людства як високоорганізованої цивілізації, передовсім, треба звернутися до особистості, врятувати та розвинути ті унікальні якості та почуття, що притаманні тільки людській істоті – порядність, милосердя, доброта, розуміння тощо. Сучасна молодь як ніколи потребує стійких життєвих орієнтирів, що будуть основою належного існування особистості в умовах будь-яких кризових явищ і гідного виходу з них. Підготовка молоді до майбутньої професії на духовно-моральних засадах – це своєрідна інвестиція суспільства у своє майбутнє. Ми повинні вести боротьбу за кожну особистість, за її високий рівень моральності, допомагати молоді опанувати істинними життєвими цінностями.

Пошук шляхів удосконалення людини, підготовки її до професійної діяльності на духовно-моральних основах в умовах вищої школи потребує звернення до філософської думки. На наш погляд, аналіз праць таких філософів, як Конфуцій, Сократ, Платон, Аристотель, М. Монтень та інших через призму сучасності дозволить спроектувати педагогічні умови формування моделі поведінки фахівця, здатного розв'язувати професійні завдання на основі кращих духовних зразків і цінностей.

Слід зазначити, що проблема формування духовно-моральних основ професійної моделі поведінки майбутнього фахівця, яка спирається на філософську думку, поки що не стала предметом детального наукового аналізу.

Метою статті є аналіз думок видатних філософів, які розглядають проблему духовно-моральної підготовки молоді до самостійної трудової діяльності.

Мораль є продуктом спільної практичної діяльності людей і слугує регулятором їхньої поведінки. У моралі поєднані система поглядів людей на суспільне життя, звичаї, традиції, суспільні інтереси тощо. Пріоритетне місце в моралі посідає гармонізація суспільних та індивідуальних інтересів людини. У такій гармонізації мораль стає духовним засобом осмислення людиною спільних колективних інтересів. Завдяки базовим суспільним духовним цінностям, що мають велику значущість у суспільстві, спрямовується діяльність і поведінка людини. Мораль передбачає ціннісне ставлення людини до самої себе, природи, суспільства тощо. Моральні цінності (норми, правила, принципи, уявлення про добро, справедливість, порядність тощо), що склалися століттями в суспільстві, проникають у свідомість людини і стають її власним надбанням, що визначає її вчинки та загалом модель поведінки. Мораль неможливо розглядати поза людською діяльністю – професійною, сімейною, економічною, художньо-естетичною тощо; вона виявляється в діяльності та реалізується в ній. «Мораль розуміється як спосіб присвоєння людиною соціальності в діяльності й існуванні, специфічно людського існування; різновид практично-духовного пізнання дійсності, оціно-імперативний спосіб освоєння світу, пов'язаний з виробленням духовних цінностей і вимог, форма людської індивідуальності, що становить особливу систему орієнтації людини в соціальному середовищі» [3, с. 67].

Виходячи з того, що моральність є якістю людини, а проблема виховання людини турбувала філософів усіх часів, звернемося до аналізу думок деяких з них. Ще давньокитайський філософ Конфуцій уважав, що моральність становить головну основу поведінки людини, і тому оцінював людей насамперед із моральної точки зору. На його думку, всі люди за своєю природою близькі між собою, але їм притаманні різні звички. Одні стають добрими й моральними, а інші – дурними й злими. Людину вищої чесноти Конфуцій називав «шляхетною людиною» і протиставляв їй «негідну людину», позбавлену цієї якості [10]. Визначальний принцип моралі за Конфуцієм – це заклик бачити в кожній людині – Людину, а основною цютивістю він уважав одну з п'яти постійностей людини – «жень» – людинолубство. Залежно від ставлення людини до себе й до інших Конфуцій розрізняв такі типи поведінки людей: нижчий тип – егоїстичний (все для мене); другий тип – відданість тільки іншим людям; високий тип – поєднання любові до себе з любов'ю до інших людей (продумана поведінка). На основі висунутих принципів Конфуцій збудував ідеал гуманної людини, якій притаманні такі особливості: вона не боїться визнавати і виправляти свої помилки; вимоглива до себе; не вимагає від інших більшого, ніж вони можуть; не соромить людей за те, що вони не можуть більше; вона прагне бути виваженою у словах і швидкою у справах; для неї обов'язок вище за все; їй огидні ті люди, що говорять погано про інших [2].

Давньогрецький філософ Сократ говорив, що є тільки одне благо для людини – знання й тільки одне зло – неосвіченість. До багатства і знатності філософ ставився байдуже і писав, що вони приносять не користь, а напроти – лише дурне. Прогулюючись по ринку, Сократ любив повторювати – скільки ж є речей, без яких можна жити. Напевно філософ замислювався над проблемою, яка є на сьогодні дуже актуальною – прагнення людини до матеріального зростання на шкоду духовному. Ми можемо припустити, що життєва стратегія Сократа полягала в стриманості у всьому, дотриманні доброчесності та у прагненні пізнання світу. Слова філософа, що він «знає тільки те, що нічого не знає» підтверджують думку про те, що людині для пізнання світу багато чого треба знати [5].

Учень Сократа Платон у творі «Законои» розмірковував про необхідність виховання молодого покоління шляхом залучення до такого образу думок, який згідно з законами був би визначений правильним. Справедливість висунутих законів мають підтверджувати поважні й літні люди. Філософ, намагаючись у «Законах» охопити найбільш важливі галузі людської діяльності, уважав, що виконання цих законів сприяє формуванню в молоді доброї поведінки та можливості стати досконалим громадянином, який вміє керувати та підкорятися згідно зі справедливостю. На думку Платона, виховання, що має за мету культивування могутності, грошей або мистецтва, що

позбавлено розуму та справедливості – низьке та негідне. Тому самим цінним у підготовці молоді до життя є турбота про душу. Мислитель підкреслював, що найстрашнішою бідою для людини є зло, якого треба вчитися запобігати шляхом виховання такої якості, як справедливість. Платон уважав, що не золото треба заповідати молоді, а совісність і гідність. Філософ виводить мету виховання моральної людини: «...людина повинна стати доброю, вона повинна володіти належною їй душевною доброчесністю, що заснована на тих чи інших звичаях або правах, на тому, чим вона володіє, і на певному прагненні, думці або пізнанні» [10, с. 246].

У роботі Аристотеля «Никомахова етика» – основному етичному трактаті філософа – чітко простежується думка щодо досягнення людиною щастя, під яким мислитель розуміє діяльність душі згідно з доброчесністю. Філософ виокремлює доброчесність розумову: мудрість, кмітливість, розсудливість, і моральну: щедрість і розважливість. Розумова доброчесність, згідно з позицією Аристотеля, виникає та розвивається завдяки навчанню, а моральна народжується звичкою та вихованням. На думку філософа, доброчесність пов'язана з учинками людини; доброчесність – це здатність чинити якнайкраще у всьому, що стосується і задоволень, і страждань. Доброчесність розвивається завдяки таким учинкам людини, завдяки яким вона й виникла. Метою держави є створення громадян визначеної якості, тобто доброчесних і тих, що роблять прекрасні вчинки. Згідно з доброчесністю людина буде переносити нестачість долі згідно з усіх позицій [1].

Звертаючись до Епікурейської етики, ми знаходимо цікаві думки стосовно природи людини, її доброчесностей та їх значення в досягненні щастя. «Від розсудливості виникли всі інші доброчесності; вона вчить, що не можна жити приємно, якщо не живеш розумно, морально та справедливо, й, навпаки, не можна жити розумно, морально та справедливо, не живучи приємно, оскільки всі доброчесності за природою поєднані з життям приємним, а приємне життя від них невіддільне [7, с. 212]. «Будемо цілковито відкидати дурні звички як поганих людей, які тривалий час завдавали нам значної шкоди» [7, с. 221], «треба намагатися робити останню частину шляху краще першої, поки ми знаходимося у дорозі; а коли дійдемо до кінця, треба з легким серцем радіти» [7, с. 222].

Проблеми моралі та морального виховання у процесі підготовки молоді до трудової діяльності торкається середньовічний філософ і лікар Авіценна. У «Книзі зцілення» мислитель підкреслює, що перш ніж керувати іншою людиною, потрібно навчитися керувати собою та вміти виявляти свої недоліки й боротися з негативними рисами. Кожна людина повинна виховати в собі якості, відповідні чотирьом основним чеснотам: стриманість, сміливість, мудрість, справедливість. Моральне здоров'я можна закріпити, як і фізичне здоров'я, – треба лише привчатися до відповідної поведінки, основою якої будуть перераховані чесноти [11, с. 206].

Практично у всіх галузях знаходимо вияв таланту Л. да Вінчі. Реалізуючись як художник, скульптор, інженер, письменник, Л. да Вінчі власно демонстрував прекрасні можливості і здатності людини. Варто підкреслити, що науковець сам був м'якою, доброзичливою людиною, захисником тварин. Він засуджував війну та кровопролиття, називав людину не стільки «царем тварин», скільки «першою твариною серед тварин» [12]. Хоча Л. да Вінчі не вважається філософом, однак його філософська позиція щодо морального боку людського буття чітко простежується у його письменницькій спадщині. «У природі все мудро і продумано, всякий повинен займатися своєю справою, і в цій мудрості – вища справедливість життя». «Ледацюгу хлібом не корми, а дай поміркувати, та й у вмінні очорнити інших йому не відмовиш. Він завжди готовий знайти виправдання власній нікчемності», «Помірність слугує надійним захистом від пороків», «Будь-який, хто бажає мати вірних друзів, повинен бути добрим і терплячим, виявляти увагу до чужих потреб. Пошана досягається не силою, а великодушністю й готовністю поділитися з тими, хто бідує, останньою скоринкою» [6].

М. Монтень – французький філософ і письменник стверджував, що вивчення різних наук аж ніяк не виховує чесноти в людині. І справа не в тому, що наука не приносить користі людині, а в тому, що судина (людина), яка заповнюється знаннями наук не підходить для цього або не готова для користування цими знаннями. М. Монтень писав: «Ми працюємо лише над тим, щоб заповнити свою пам'ять, залишаючи розум і совість бездіяльним» [8, с. 149]. Знання повинні наситити душу людини, вкоренитися в ній і змінити її недосконалу природу. Якщо знання цього не зроблять, то стануть гострою зброєю, яка може поранити самого хазяїна. Як підкреслював

М. Монтень, наука не може осягати душу світлом, яка позбавлена його. «Тому, хто не осягнув науки добра, будь-яка інша наука приносить тільки шкоду» [8, с. 154].

І. Кант проголошує людину як найвищу цінність і ціль у вихованні. Добродесність, на думку філософа, є згода волі людини з її обов'язком. Виконання цілей людиною є обов'язком, а прагнення та виконання максими цілей є добродесністю. Вищий принцип учення філософа про добродесність полягає у тому, що: «Чини згідно з такою максимою цілей, мати яку може бути для кожного загальним законом. Згідно з цим принципом, людина становить ціль як для самої себе, так і для інших, ... зробити людину взагалі своєю метою є сам по собі її обов'язок» [4, с. 329].

І. Кант розмірковує над проблемою набуття людиною добродесності. На його думку, добродесності можна й слід навчати, вона є продуктом чистого практичного розуму, який ґрунтується на свободі людини та бере верх над її дурними нахилами. Правилами вправлення в добродесності є два види стану духу – бадьорий і веселий настрої. Мислитель, проголошуючи важливість культури добродесності, висловлює життєве гасло для людини: «Привчай себе переносити життєві негаразди й обходитися без зайвих насолод» [4, с. 429].

Отже, здійснений аналіз думок філософів минулого довів, що їхні ідеї донині є актуальними. В усі часи людство буде жити, розвиватися і процвітати тільки за умов духовно-морального виховання. Оскільки професійна діяльність набула вагомого значення в житті будь-якої людини, то важливого значення набуває й формування духовно-моральних основ її професійної поведінки. З урахуванням сучасних умов розвитку суспільства доцільним є, використання філософських думок у процесі підготовки майбутнього фахівця, здатного розмірковувати й діяти згідно з совістю і професійною честю.

Література

1. Аристотель. Сочинения: в 4-х т. – Т. 4 / пер. с древнегр.; общ. ред. А. И. Доватура. – М. : Мысль, 1983. – 830 с. **2. Грановская Р. М.** Психология веры / Р. М. Грановская. – [2-е изд., перераб.] – СПб. : Питер, 2010. – 480 с. **3. Етика:** [навч. посіб.] / В. О. Лозовой, М. І. Панов, О. А. Стасевська та ін.; за ред. проф. В. О. Лозового. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 224 с. **4. Кант И.** Сочинения / под ред. В. Ф. Асмуса; в 6 т. – Т. 4, Ч. 2. – М. : Мысль, 1965. – 544 с. **5. Лазертский Д. О.** О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / пер. и прим. М. Л. Гаспарова; общ. ред. и вступ. ст. А. Ф. Loseva. – М. : Мысль, 1979. – 624 с. – (Серия «Философское наследие»). **6. Леонардо Да Винчи.** Сказки, легенды, притчи / [пер. и предисл. А. Махов]. – М. : Издательство А. П. Выродова, 2002. – 168 с. **7. Материалисты Древней Греции /** Собрание текстов Гераклита, Демокрита, Эпикура / под ред. М. А. Дынича. – М. : Госполитиздат (Акад. наук СССР ин-ут Философии), 1955. – 238 с. **9. Монтень М.** Опыты. Избранные произведения / [пер. с фр.]; в 3-х т. – Т. 1. – М. : Голос, 1992. – 384 с. **10. Переломов Л. С.** Конфуций : Лунь Юй / Л. С. Переломов. – М. : «Восточная литература», 2001. – 168 с. **11. Платон.** Сочинения / под общ. ред. А. Ф. Loseva, В. Ф. Асмуса; [пер. с древнегр.]; в 3-х т. – Т. 3, Ч. 2. – М. : Мысль, 1972. – 678 с. **12. Сагадеев А. В.** Ибн-Сина (Авиценна) / А. В. Сагадеев. – М. : Мысль, 1980. – 239 с. **13. Фрейд З.** Леонардо да Винчи. Воспоминание детства. – М. : Олимп; ООО «Издательство АСТ-ЛТД», 1998.

УДК 7: 316.77:316.454.52

Тетяна Шепеленко

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «КОМУНІКАЦІЯ», «СПІЛКУВАННЯ», «КОМУНІКАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ» ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Шепеленко Т. Л. Співвідношення понять «комунікація», «спілкування», «комунікативна діяльність» як педагогічна проблема.

У статті з'ясовано поняття «комунікативна діяльність» через розкриття його співвідношення з поняттями «комунікація», «спілкування». Визначено розглядуване поняття як комунікативну діяльність, яка є взаємодією двох і більше людей, спрямованою на узгодження і об'єднання їх зусиль задля налагодження стосунків і досягнення спільного результату.

Ключові слова: комунікація, спілкування, комунікативна діяльність.

Шепеленко Т. Л. Соотношение понятий «коммуникация», «общение», «коммуникативная деятельность» как педагогическая проблема.

В статье рассмотрено понятие «коммуникативная деятельность» посредством раскрытия его соотношения с понятиями «коммуникация», «общение». Определено рассматриваемое понятие как коммуникативная деятельность, которая является взаимодействием двоих и